

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, VT 1892
: L 40:88 A /

Rydberg, Viktor,

HS L 40:88 A

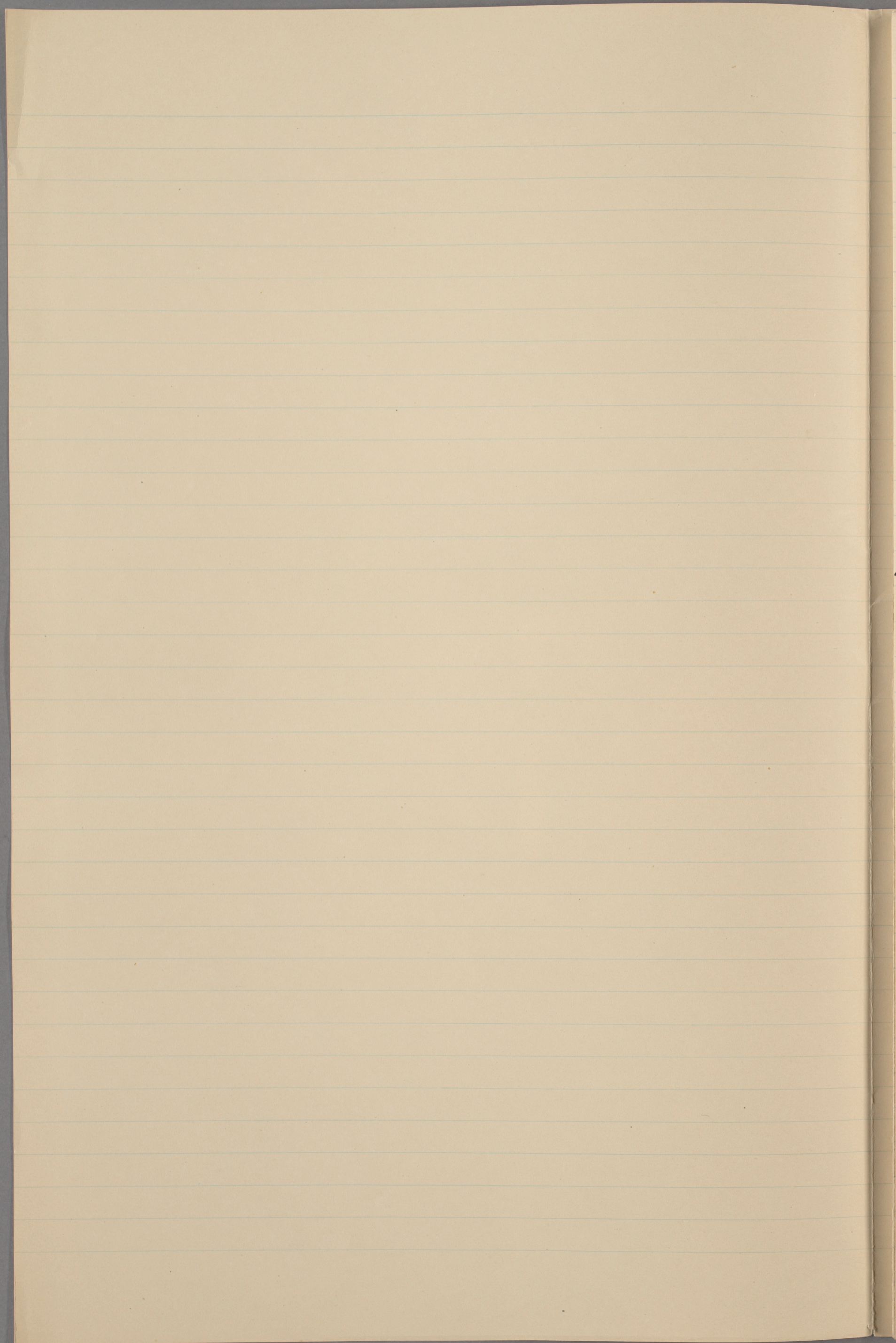
National Library
of Sweden

L 40:88A:20

20.

26/4 1892

(9 bl.)

20/4. 92.

De kompositioner, med hvilka Rafael betäckt signaturkammarens väggar, äro till motiv och innehåll så storartade och vittra om en så vidsträckt kyrka, om kulturhistorisk lärdom, att man anses omöjligt, att Rafael skulle kunnat planlägga dem utan hjälp och råd af någon af tidens store humanister. Samtidigt är det väl ockri, att planens grundtankar kommit från någon af dem; men säkert är det icke, ty Rafael hade redan som gosse genomgått en kulturhistorisk kurs i den urbinatiska hertigen Federigo Montefeltres präktfulla Vatt, där bilder af grekiske filosofer och riktbara teologer mötte honom, och han hade som ungdom stått i ^{hand} i mångfaldig beröring med humanistiskt bildade män.

Samtliga målningarna i signaturkammaren hafva utgått från en ledande tanke: den nämligen att älskandiggöra de andliga makter, som skapa, och upprätthålla ^{och utveckla} den civilisationen den mänskliga kulturen. Dessa makter äro, som Rafael tänkte sig dem, religionen, ^{den fria} vetenskapen, statlifvet och konsten. I takfästen målade han jorden skull personifikation af teologien s. representant för religionen, en axon af filosofien som representant för den fria vetenskapen, en tredje af lagskipningen s. representant för statlifvet i en fjärde af poesien s. repr. för konsten. Till hvar och en af dem utvar en väggmålning.

N: III. Den väggmålning, s. svarar till teologien, vises här i afbildning. Det är den under namnet Disputa af konsthistorien omtalade. | Trons hjältar och forskarne i religionens hemligheter utgöra ^{de} församla församlade. De stå grupperade i ömse ridor om ett altare, hwara strålar en monstrans med hostian. Dets mysterium, s. afhandlas och hwara åsikter utbytas, är den heliga nattvarens. | Det är i en ideal värld tankeutbytet eger rum; där männer från olika århundraden finna ^{der} hvarandra. Öfvan dem är himmelen öppnad och tronar Gud med helgon- och ängla-skaror.

Himmelen strålar i guldglans. Änglaskaror stiga upp och ner mellan knippor af gyllene strålar. Sex större änglar i fladdrade dräkter och med tillbedjande hållning begränsa detta vimmel af berömda gestalter, hwars medelpunkt är Gud Fader, s. lyfter ena handen välsignande och håller världsklotet i den andra, medan han uppenbarar sig öfver den blå firmamentbågen. | Nedan denna tronar, omflutna af guldströmmar, & Sonen med Jungfru Maria är i hans ena sida, Johannes djuparen i hans andra.

26/4. 92.

Han utbreder händerna, s. visa korsfästelsemärkena, ^{teckna till att han} gifvit fullgjort ^{gälden} mänuiskolärdets försöring med Gud. Maria, med händerna på bröstet böjer sig ödmjukt inför sonen; Johannes döparen hänvisar på honom som den, åt vilken han beredde vägen. Under denna grupp står i ett sky lager den med ringade änglakapraden den helige ande mellan änglar, som hålla de af honom ingifna evangelierna öppnade.

Närmast öfrarna dessa skyan, nedanför i de ömse ridor om Maria och Johannes döparen sitta på molnen ^{tio} tolv representanter för ^{patriarkerna,} helgonen och martyrerne. ^{Längst} Närmast till vänster aposteln Petrus, igen kämlig på nyckeln; midt emot honom på högra ridan apostl. Paulus, igen kämlig på svärdet i boken. ^{människolärdets framfall} Närmast Petrus en herkuliskt byggd, nästan naken man utan gloria. Det är Adam, och midt emot honom, likaledes utan gloria, en man med offerknif i handen: Abraham. På andra ridan Adam evangelisten Johannes, en ung skäglös man, s. skrifer. Midt emot Johannes evangelisten Jakobus d. ä. Det närmaste, midt emot hvarandra sittande parvet är Konung David, igen kämlig på kronan, ^{och korset} och Moses, igen kämlig på stavlarna, s. utgå från hans pausa. Dem närmast sitta i diakondräkter martyrerne Stefanus i Laurentius, s. är Romus skyddshelgon. Längst bort i nästan högda af Jesu molntron skymta profeten Jeremias i den i vapendräkt klädd, Judas Makkabeus. ^{inviden} Alla dessa figurer bär ett karaktäristiskt individuellt utseende och en skiftande uttryck och hållning. Stillhet och värdighet preglar denna gemeltraden, med undvikande af monoton. Härmed öfverensstämmar ^{notoriten,} färgen, i hvilken inga skarpa kontraster förekomma.

En motsats, ehuru visserligen af icke af det skarpa slaget, till den högtidliga friden där uppe, bildar nu det rörliga lifvet i fresken nedre hälften i ömse ridor altaret, hvars blå duk är tecknad med smalkädda guldarbeten. ^{Föranklingen här} Till vänster om altaret nere utbreder sig haffcirkelformigt öfver en trappvis uppstigande estrad och har i bakgrunden ett landskap. Närmast altaret stå tre vördnadsbjudande gemalter, hvilka lifligt demonstrerande åtbördar föranledt målningens namn: Disputa. Närmast den till vänster sitta den bibelöfversättaren d. h. Hieronymus liksom fördjupad i utforskningen af skriften. Dredvid han på sin Gregorius, s. från skriften lyftat blicken mot höjden med ett uttryck s. om han ^{med det stora} använde ^{lygelbörd.} myskens uppbränd. Midt emot ^{den} två män i biskopsnissor, kyrkofäderna Ambrosius och Augustinus, ^{det är} den fjöre lyftade sina händer i förvåning i beundran; Augustinus

26/4. 92.

vi haan pitter knåbjande

vänd^{er} oss till en ung skulptör, d. upptäcknar hans tankar om sakramentet. Jag afvår på att sika angifva hvilka de öfriga kupafigurerna, men vill påpeka, att man bland bifigurerna finner ättilliga af den italienska medeltidens och renässansens märkvärdigare män porträtterade, som ytterst till vänster den fromme målaren Fra Giovanni da Fiesole, och till höger bakom den skäggliga påpefiguren skalden Dante med laget knus på kappudet, samt bakom denne, sedd i skarp profil, den ^{reformatorn} Savonarola.

Jag är beklagligen icke i tillfälle att visa efterbildningar af de öfriga lika storartade i på moderns rummen än vida mer avsläade petkeora i de öfriga väggar. Fresken på den nioft väggade väggan framställer "filosofskolan i attiken", som förhärligar den fria vetenskapen. Där är scenen en präktfull pelarsal med statyer af grekiska gudomligheter. Främst stå bland dem ^{skattens} väggens gud Apollo med ly och vishetens gudinna Pallas attiken. I pelarsalens bakgrund framträda vid hvar andras sida två ^{mytiska} ättliga gestalter och ståna vid trappan, d. leder ned till firgrunden. Den ene är idealismens heros, filosofen Plato, den andre är realismens heros Aristoteles. Plato pekar mot himmeln; Aristoteles mot jorden. De stå där ^{lika} icke d. motståndare, utan d. vänner, hvilka i enlighet med hvar sin anderriktning ge en förstå höjden och djupet ^{världen universum} till omse vid den, utefter trappan och på golvet i firgrunden ^{res} präktiga, lifligt hållna, grupper af lärjungar, och specialforskare, ståtliga män och vackra ungdomlingar, bland dem Aristoteles lärjunge, Alexander d. Nore i krigsdräkt. ^{af} Sålunda utomordentligt psykologiskt lif karakteriserar en grupp till höger till höger i firgrunden, d. firställer den matematikern Arkimedes, om gifven af fyra ungdomlingar, d. i olika stillningar med yttersta vetgirighet följa hans demonstrationer. Att Arkimedes har Rafael gifvit sin landsman arkitekten Bramante drag, i deras närhet stå Ptolomeus och Zoroaster, och det är bakom dem Rafael målat Sodomus i sin hjälps. En annan af figurerna, en orovligt vacker ungdomling med långt lockigt hår, d. icke vandrar fram bland grupperna, utan att deltaga i deras verksamhet, ^{är} firställer porträttbild af hertig Francesco Maria af Urbino.

Den tredje väggens är en ^{preky} poenion. Den firställer Sarnasen, där ^{äldre} gamla i unga tidens skulder äro samlade King Apollo i vägggudinnorna. ^{hört} ^{från} I för dem alla vyer sig den blinde skalden Homerus och skuden, oberind af det glada lif, d. vir sig omkring honom,

26/4. 92.

som drifva af en gudordig ingifvelse. På toppen af barnasen spelar Apollo på sin lyra för viggudinnorna. På bergets afsatser gruppera sig en stor mängd skaldar från äldre och yngre tider, lysnande till Horacius, som eller saktis samtalande viss emellan.

På rummets fjärde vägg, s. är cykad åt samhällslifvet, representeradt af rättvisan, ser man kejsar Justinianus i purpurmantel i lagertvans öfverlemnade af hui sanktionerade lagboken åt sin kansler, samt en påpe, s. bär Julius II's drag, öfverrika ett dekret till en framför honom knäböjande embetsman. Här Rafael valde hellre dessa enkilda scener framför att måla en samling af jurister från olika tider, ~~såsom~~ ^{och} han målat samlingar af skaldar, vetenskapsmän och religiösa tolkare, i rummets andra väggar. Någon har anmärkt, kanske icke så orätt, att om han hade grupperat ett antal jurister tillsammans, kunde man säga dem för ett sällskap ^{höftjudna} nöddagsgäster, s. samspåka med hvarandra, nedan de ~~stilla~~ ^{stilla} aprakta, att dörren till matalen skola stå upp.

N: 112. I ~~na~~ ^{samma} ett annat af dessa rum, s. kallar Rafael Stansen, har konstnären målat bilder, s. skola århålliggöra huru Gud sänder frälsning, i tider, då den religiösa tron och de heliger samfund på jorden hotas med tillintetgörande. En af dem föreställer, ^{huru} den sydske fältherren Heliodorus fördrifves af en ängel ur Jerusalems tempel och går miste om de skatter, s. han velat bortföra därifrån. Öfversteprästen knäböjer vid altaret i tempelns bakgrund i ber om räddning, utan att märka, att han redan är leinörd. Ty på glämande härt i i gyllene rustning, har ett himmelskt sändebud sprängt in i templet och kastat Heliodorus till marken; men kiruvorna ha sett det och stå häpnad i för den plötsliga företeelsen, och männer klättra upp på pelarsocklarna, för att ^{därifrån} betrakta öfverblifna hord s. sker.

En andra bild ^{framställes} föreställer legenden, huru den fraktsamvårde kungrike världherren Attila häjdas på sin marsch mot Rom genom påpen Leo I, s. med nio kardinaler ridit hu till mötes. Hvar påpens ord måhända icke förmått, det firmar apostlarna Paulus i Petrus, s. öfver hans knäbad uppenbara sig för de kända kunnerna.

Det är i samma rum Rafael målat den tafla, s. här vim i afbildning, och s. föreställa Petri besöcke ur fängelset. Det är en oregelbundet förestervägg, hvorpå speken är anbragt, och Rafael näste uppvisa sin plan

26/4. 92.

därefter, ö men kan säga, att han här gjorde en dygd af vidvårdslysten.
 Apostlagärningarna berättar om denna tilldragelse, att sedan Konung
 Herodes lätit med värd dräpa aposteln Jakob, Johannei bröder, lät han
 fasttaga äfven Petrus. Denne sattes i fängelse i bevakning af fyra vaktförel-
 ningar af fyra man vardera. Natten före den dag, då han skulle ställas
 för rätta, var P. mellan två krigsmän, bunden med två kedjor, och väktare
 utanför dörren bevakade fängelset. Och se, ^{berättar apostlagärningarna} en Herrens ängel stod där, ett
 sken lyfte i rummet, ö han väckte P. och sade: "Ni gå ut upp! Kedjorna
 föll från fängelsets händer." Ängeln befälde honom påtaga skor ö mantel ö
 följa honom. De gingo ut, men P. visste icke, att det s. skedd genom ängeln,
 var verkligt, utan trodde, att han såg en syn. Så gingo de genom den
 första vaktens ö den andra och kommo till fängelsetgårdens järnport, som
 öppnades af sig själf, ö gingo en gata fram. Ängeln försaren i närheten
 af evangelisten Markus hus, där Petrus inträdde och fann ett sutel,
 troende församlade.

Fängelset är, som vi se, subrytt öppen väggfönstret. Genom dess vildiga
 järngaller så vi en blick in i den inre, på kvars golf den fjättrade Petrus
 ropen på golfet. Två kamrersklädd vaktknektar stå ö ömse sidor letade mot
 muren, försäkte i sinna, äfven de, och oberörda af ljusglansen, s. utstrålar
 från den himmelrike befriaren. Denne bröjer sig öfver aposteln ö väcker honom
 ur hans sömn.

Den lyckligt utfrida befrielsen se vi på högra sidan. Ängeln, hvars rida
 dräkt nästan förtvilar mig lokalprög, genom den glans, s. utstrålar han, leder
 aposteln vid handen ned för trappan följande de vaktarne, s. ropar där. På den
 moträtta venstra sidan se vi tilldragelsen något ytterligare förklarad. Fän-
 gels flykt har blifvit bemärkt. En vaktknekt, klädd s. alla de andre, i blå-
 kande kjälma ö kamrers, skyndar med en brinnande fackla i handen, upp för
 trappan till fängelset ö väcker med sitt rop kamrerterna. En af dem kan
 ännu icke rycka sig ur sömnen; en annan ser häpen på väckaren, och en
 tredje ^{med öron} skyddar de nya upplagna ögonen för det ^{flåttande} skarpa fackelljuset.

Man är ^{af} alla de beundransvärda evighetsketerna i denna bild anlogos
 Rafael samtida af den virtuositet, hvarmed han här behandlat klär-
 obkyren. Natteus mirker upplyses magiskt och i olika toner grader af
 glansen från ängeln, af facklans sken, och af halfmånens bleka ljus,
 och af reflexerna från kamrers, kjälmar och vapen. En sådan behandling af

26/4. 92.

af klärobskyrkan hade man ditintills aldrig sett. Rafael är här en fivengångare till det fjärde århundradets store holländare, s. bröte klärobskyrkans konst till dess högsta fulländning.

I den tredje stansen har målet ett stilslag utaf sin Ortia med saracenerna, samt den storartade fresk, s. freskilleo Borgos, d. u. s. det vatikanska kvartersets bränd. Eldsvädan släktet, enligt legenden, gavs en nägra ort, s. påfven Leo IV uttalade. I det fjärde ö storta rummet ~~ses~~ framställer den finästa målningen fältlaget utaf sin Rom mellan kejsarna Konstantin ö Maxentius, det slag, s. afgjorde den kristna kyrkans seger öfver den grekisk-romska hedandomen. Målningen är icke egenhändigt gjord af Rafael, utan af lärjungar efter en kartong af mästaren. De öfriga målningarna i salen som har R. ingen del.

Så länge påfven Julius II lefde, kunde R. arbeta med sådana krafter, och hvad hans lärjungar utfirda i hans målningar är kvantitativt obetydligt i jämförelse med hans egenhändiga arbete. Detta förändrade sig, när Leo X kom på påfvetronen. Han öfverlämnade R. med uppdrag, han utnämnde, honom till öfverbyggmästare för St Peterskyrkan och till intendant öfver de antika ruinerna i Rom. När därtill kom, att knappt några förtälkande kunde förste eller magnat fanas, s. icke ville ega en målning af Rafael, så ~~var~~ blef pligden, att han näste öka antalet af sina beträdda och öfverläta ~~att~~ den att att ~~utfirda~~ målningarna efter de kartonger han utarbetat.

N. 113. Från salen, hvori Konstantinslaget är måladt, kommer man in i ett arkadgalleri, ^{öfver} ~~öfver~~ Bramante öfverspändt med kryssvalf. Det är det galleri, s. i Konsthistorien bär namnet Rafael loggior. I hvar pilten lät han sina lärjungar utfirda scener ur gamla testamentet. Redan den tämligen hårda ö brokiga färgansamlingarna vittnar, att det är hans lärjunge Giulio Romano ö kamrater till denne, s. Mer fört konstlärare, man till hjälpa uppfinningen äro pryglade af äkta rafaelisk skönhet och inspirerade af de gammaltestamentliga berättelsernas patriotiska poesi. ^{och} ~~eller~~ mest beundrade äro dessa loggior för de utomordentligt sköna ornamenten, hvormed R. lärjunge Giovanni da Udine med ledning af mästarens utvisningar snygkat deras väggar ö pilastrar. Ett prof på ^{den} ~~den~~ meddelas här i afbildning. I de underjordiska rummen, s. Man ^{på 1508-talet} ~~den~~ återupprätt, af ^{Kamrater} ~~Kejsar~~ koridorer under Kejsar Titus församling och Nervs

26/4.92.

gyllene palats, hade man funnit väggarna smyckade ^{af} med ornament med lätta, fantastiska, behagfulla motiver, och denna upptäckt blef epokgörande för dekorationskonstens utveckling under alla påföljande århundraden. Det är detta dekorativmål från 15te århundradet efter Kristus, s. i Rafael loggier fixar nu återuppståndelse i en behagfullhet & uppfinningsrikedom, s. till och med i verktyg för de gammalromiska firebilderna. Man kallade dem gröttesker, emedan ~~man~~ ^{man} blifvit till dem blifvit funna i de outlade underjordiska korridorerna i Romarna. I rent materiel pröfva våra gröttesker icke täfla med äldre tidens ornamentering. Guldgrunden till ex. är afskaffad, och de lätta risterna teckna sig ^{hä} mot en ljus, ofta vit grund. De fixa sig med arkitekturen, men icke nå, att de affektera att bär något eller tyga något; de svarve loka, med de arkitektoniska formerna än gör anspråk på att tillhöra dem. Själva synas de ha tillkommit på lek, och likväl beträffar de fantastiska, rikedom de ådagalägga all beskifning. ~~Men~~ ^{Men} ~~och~~

N: 119. Sedan jag nu talat om Rafael stauzer och Rafael ~~Carton~~ loggier, återstår det mig för tillfället att yttra något äfven om de konstverke, s. äro kända under namnet Rafael tapeter.

Sedan för väggmålningarna i det riktiga kapellet, som väggarna behängda med tapeter, hvilkas primitiva teckning bröt sig allt för hårdt mot Ghirlandajos, ^{Sandro} ~~Peruginos~~ Botticellis, Luca Signorellis & Pietro Peruginos fresker, och än mer mot de beundrade ^{nsiska} målningar, med hv. Michel Angelo smyckat detta kapell. Leo X anmodade förskall Rafael att göra nya kartonger till ^{tapeten} nya tapeter, som skulle ha sina ämnen ur apostlarnes historia. Dessa ^{Tapeterna} ~~konst~~ elfr till antalet, utfärdades i Brüssel under ledning af ^{tapet-} väfaren Peter van Aelst. Dessa gobeliner (för att anse ^{benämning} ett namn, som efter bröderna Sobelin på 1600-talet kom i bruk för vidana väfnader) finnas ännu i urblekt & deligt tillstånd i kapellet; men Rafael egna kartonger till dem, s. kommo i engelske Kon. Karl 1ste ego och nu förvaras i Kensingtonsareet, utgör, ehuru äfven de lidit mycket, de utmärkta yppersta intygen om Rafael kartkonstverket; ty här bekända han icke vilta sig efter beställares vilja, utan kunde gipa fiaste svängarne åt sin fantasi. Bland de händer, som R. i dem framställt, äro det underbara firkapäret, och Raselas predikan i Athen. Framställningen af firkapäret återges här i afbildning.

26/4. 92.

Två med fiskar fyllda båtar, äro hvarandra så nära, att de stå nästan
 på en linie, och dens berättning är en sluten grupp. Fisker ritter i ^{fram} båtarna -
 men af den ene båten, har ena handen höjd o. till välsignelse och vänder
 ansiktet mot den fram för honom. Kväbjas och Petrus, hvars drag ^{och} uttrycka hjäl-
 nad, vördnad o. tacksamhet. "Gå från mig, Herre, ty jag är en syndig män-
 niska." är utropet från hans läppar. Af den andra, är broder, vilke Kvä-
 bja, om icke båten litet hindrade det. Närmast honom, men i den andra
 båten, står den unge Johanne, som fördjupad i sitt arbete, ^{i detta örnöklighet varnande} med vacker ansikte, att
 något tilldraget sig bredvid honom. Med ena handen hjälper han till med det
 tunga nätet uppdragande ur vattuet; den andra lutar på hans knä. |
 Hans broder Jakob är ännu helt inne i sitt arbete o. anstränger sig med
 nätet så att armarna skole svälla. I båten bakstam ritter ryggräddaren,
 fullt upptagen med tanken på att under kamraternas häftiga rörelser hålla
 den raka båten i jämvikt. | Intrycket af peormerica höjer ganska natur-
 beskrifningens behandling. Det är en fisk, klar men som, o. skildras. En lätt
 bris leker i berättningens kläder o. lockar. Dens gestalter återspeglas
 i det mörka vattuet. Så fingrarna på stranden stå traver, o. loffer
 vänta, att de vänliga människorna skole giva dem något af den rika fågelsten,
 och i samma väntan kretsas vattenfågeln i luften. | Horisonten är med
 afrikt tagen högt, för att gestalterna i båterna skole teckna sig klart
 mot den monotona vattenreflexgrunden. Landskap i dräkter är be-
 handlade så, att gobelinväparna ^{hand} utar ^{för ändamålet} vridighet föga linier
 och använda nit stofs glänsande färger. Adelhet i uppställningen, klok-
 het och finhående i berättningen, kraft och friskhet i fantasien före-
 na sig här på oväntade sätt.

I nästa föreläsning kommer jag att avsluta redogörelsen
 för Rafael verk och att säga meddelat något om hans finaste
 lärjungar.

26/4.92.

